

**POLITIČKI I OBRAZOVNI PROCESI
BOŠNJAKA KOSOVA
(NEDOSTACI I MOGUĆE PERSPEKTIVE)**

**POLITICAL AND EDUCATIONAL PROCESSES
OF KOSOVO BOSNIACS
(WEAKNESS AND POSSIBLE PERSPECTIVES)**

Suada Džogović

Univerzitet Jugoistočne Europe u Tetovu, Makedonija

SAŽETAK

U ovom radu autorica izlaže svoje viđenje o aktualnoj obrazovnoj i kulturno-političkoj situaciji Bošnjaka Kosova, o vaspitno-obrazovnim ciljevima u kontekstu školstva ove etničke zajednice, o angažiranosti društvene zajednice i osobito o angažiranosti svih bošnjačkih subjekata za europske tendencije u oblasti školstva, te za postizanje boljeg kvaliteta u obrazovanju i vaspitanju bošnjačke školske populacije.

U radu se prezentiraju dostignuća u sistemu bošnjačkog obrazovanja na svim nivoima. U kontaktu sa ovim diskursom prezentiraju se mogućnosti uspješnijeg napredovanja kulturnog i obrazovnog procesa bošnjačke kosovske zajednice. Smatra se, da su aktualne bošnjačke političke strukture jedan od važnijih faktora za loš kvalitet obrazovanja na bosanskom jeziku, kao i za neuspjeh reformi i realizaciju uspješnije nastave.

Ključne riječi: Bošnjaci Kosova, kultura i obrazovanje, bošnjačke političke stranke, posljedice i perspektive, osiguranje kvaliteta.

Key words: Kosovo Bosniacs, culture and education, the Bosniak political parties, consequences and prospects, quality assurance.

ABSTRACT

In this paper the author presents her view on the current educational, cultural and political situation of Kosovo Bosniacs, on the upbringing and education goals in the context of the education of this ethnical community, the involvement of the social community and especially the involvement of all Bosniak subjects for European tendencies in the field of education, thus for achieving a better quality of education and upbringing of Bosniak school population.

This paper presents achievements of the Bosniak education system at all levels. The presented discourse corresponds to possibilities for successful advancement of cultural and educational process of the Kosovo Bosniak community. It is believed that the current Bosniak political structure presents one of the most important factors for the poor quality of education in the Bosnian language, failure in reforms and implementation of successful teaching.

UVOD

U današnjem europskom, dakle i kosovskom obrazovanju, njegov *kvalitet* predstavlja aktualnu i važnu temu. Kvalitet obrazovnih institucija podrazumijeva pružanje usluga, koje u najvećoj mjeri zadovoljavaju potrebe učenika, studenata, akademskog kadra i drugih učesnika u obrazovnom sistemu iz užeg i šireg okruženja, a determinira se sljedećim kriterijima:

- postignutim rezultatima učenika i studenata;
- izvođenjem nastavnog procesa;
- vođenjem visokoškolskih institucija;
- kao i povezanošću ovih institucija sa njenim okruženjem.

Iz tih razloga, pred institucijama obrazovanja Kosova stoji obaveza sprovođenja *reforme obrazovanja* na svim nivoima, posebno visokog, a u skladu sa Bolonjskom deklaracijom, koja predstavlja najznačajniju reformu visokog obrazovanja u Europi i odražava namjeru europskih zemalja da postanu centar *visokog obrazovanja* i *znanostveno-istraživačkog rada*.

GOVOR BOŠNJAKA KOSOVA KAO DIJALEKTA BOSANSKOG JEZIKA

Nema velikih niti malih naroda. Nema velikih niti malih jezika. Postoje narodi i njihovi jezici. Bošnjaci, njihovo ime i njihov jezik jesu povijesna stvarnost. Bošnjaci Kosova izuzetno cijene i njeguju svoju autohtonu kulturu, svoju književnost europskog nivoa, jer su punoznačno europski narod, i tako će ostati u multietničnosti Europe.

Ono što se Bošnjacima događalo, i što im se i danas događa, je izvan konteksta humanizma i u totalnoj je oponenciji sa ljudskim pravima i dokumentima u kojima su norme o ljudskim pravima kodificirane.

Naziv *bosanski jezik*, za govore Bošnjaka u Sandžaku i na Kosovu, umjesto onog nebošnjačkog i neprirodnog (*nacionalističkog, unificiranog*) srpskohrva-tskog (*srpskog ili hrvatskog!*), i umjesto neadekvatnog dijalektizma *zetsko-sjenički*, komentirao je još početkom 90-tih godina vrsni lingvista prof. dr. Vojislav Nikčević i znanstveno potvrdio "autentičnost i pravo postojanja bosanskog jezika, ne samo u Bosni i Hercegovini i u Sandžaku već i u nekim regijama (i izoglosama) u Crnoj Gori, Srbiji, Kosovu, Makedoniji,

Turskoj...".¹⁵² Prof. Nikčević je komentirao i neka ranija "*mišljenja*" o bosanskom jeziku van države Bosne i Hercegovine.¹⁵³

Nikčević je, tada, na jednom znanstvenom skupu intelektualaca u Novom Pazaru akademski i decidno govorio o povijesnoj autentičnosti crnogorskog jezika u Crnoj Gori, i bosanskog jezika u BiH i u Sandžaku, i svuda gdje žive Bošnjaci. Sasvim drugačije mišljenje imali su neki bošnjački pisci i intelektualci koji su govorili da su *zapadnobosanski* govori dio hrvatskog jezika, a *istočnobosanski* dio srpskog jezika, kao i da u Sandžaku ne postoji *bosanski* niti *bošnjački jezik* već samo srpski.¹⁵⁴

U časopisu "*Bošnjačka riječ*", akademik dr. Ferid Muhić je, znanstvenim argumentom, potvrdio da je "ona *osnova* tzv. srpskog jezika, ona *istočnohercegovačka* i bosanska varijanta, ustvari *jezik bosanski*, koji je samonastajao, i autentičan jezik svih Bošnjaka, da je imao autohton razvitak, neovisno od susjednih srodnih jezika. S druge strane, srpski i hrvatski jezici su više *dijalekatskog distinktiva*, nejedinstveni i rezultat su *dogovora* – naprimjer onoga u *Beču 1850.* godine, i u tom smislu su oni tzv. *kodifikovani jezici*, koje Srbi i Hrvati moraju učiti u školama, s obzirom da se njihovi brojni dijalekti i narječja ne uklapaju u ovu kodifikaciju i književne standarde".¹⁵⁵

Nasuprot tome, bosanski jezik je jedan od najstarijih južnoslavenskih jezika i jezik pisanog izraza još prije one *Kulinove povelje (1189)*. Narodna forma bosanskog jezika razvijala se tokom njegove dalje povijesne realnosti transformišući se i formirajući današnji književni standard, pa ono *Adelungovo pravilo* (koje je kasnije

¹⁵² Nikčević Vojislav, *Crnogorski jezik*, Matica crnogorska, Cetinje, 1993, str. 180, 181, 363. Nikčević je citirao kraći tekst preuzet iz rada "*Sandžački govori*".

¹⁵³ U daljem tekstu BiH.

¹⁵⁴ Lingvistički argumenti pokazuju da oba autora nisu bila u pravu, niti znanstveno niti to pokazuje dijanhronijska i sinhronijska mapa u regiji.

¹⁵⁵ Muhić Ferid, *Bosanski jezik*, periodična revija "Bošnjačka riječ", Novi Pazar, 2010, str. 5.

preuzeo Vuk) "Piši kao što govoriš, čitaj kao što je napisano" nije bilo nužno za preuđešavanje književne i pravopisne situacije jezika u BiH, jer je ovo pravilo bilo prirodan tok razvitka bosanskog jezika u svim oblicima komunikacije: govornoj (usmeno, epskoj) i pisanoj – dakle u praksi i književnoj kreaciji. Vuk je mogao samo da je preuzme i primijeni na onaj "dogovorni jezik" Srba i Hrvata, a sa Vukom i Gaj.

Vuk je bio veliki nacionalista, a poslije njega i svi oni "vučići". Oni su sve stavliali pod odrednicu "srpski" i "srpstvo", prepravljali narodne umotvorine i pripisivali ih srpskom korpusu, tako i jezičke resurse, narodnu tradiciju, folklor, muziku, oblike narodne umjetnosti... Bošnjake su imenovali "Srbima ili Hrvatima, ili, kasnije i Crnogorcima "muhamedanske vjere" i takve "znanstvene argumente" emitovali Europi.

Od Vuka pa do 90-tih godina 20. stoljeća Bošnjacima se podmetalo svašta u oblasti etničke pripadnosti, jezika, vjere, povijesti, kulture – pa i ona tzv. "turska krivica"... Bošnjaci su definirani kao "ostatak" Turaka. U referenci o bosanskom jeziku Muhić je apostrofirao činjenicu da Srbi svoj književni jezik moraju učiti u školi, a tako naravno i Hrvati, "a mi na njemu progovaramo rođenjem".¹⁵⁶

Globalizmom i integracijom isključuju se svi oblici asimilacije i "ljuljanja onih kolijevki/kolevki o porijeklu/poreklu" naroda na Balkanu. Dakle, mnoge dosadašnje "povijesne teze" mogu ići u kontejner za reciklažu, a nove znanstvene istine moraju dobiti pravo primjene u obrazovanju i kulturnoj praksi.

U kontekstu demokratizacije (regionalne) ima još "stvari" koje treba reformirati i uskladiti sa izazovima novog vremena i primjene međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima – individualnim i kolektivnim.

KULTURNA PANORAMA BOŠNJAKA KOSOVA

Skoro da se i ne primjećuje. Svedena je na individualne radnje, na pojedince koji se sami snalaze u svojoj kreaciji. Ostale kao da to najmanje zanima. To smatraju hobbijem ili gubljenjem vremena. Kultura je, dakle, nešto bez čega se može. Imamo je kod drugih, pa ćemo je pozajmljivati, ubjeđivati sebe da su "oni tamo" bogomdani da pišu knjige, slikaju, uče i bave se znanošću. Navodno, to nije za Bošnjake.

Bošnjacima Kosova potrebne su kulturno-prosvjetne asocijacije i, u ovom kontekstu, publikacije odgovarajuće namjene. Nema ih, ili ako ih ima, one su sporadične funkcije i upotrebljivosti. Kosovski Bošnjaci imali su "Alem", ali ne i književnu publikaciju, a potrebna je. Istina, imali su reviju "Selam", mjesečnik "Kosovski avaz", dječji list "Dulistan". Međutim, oni više nisu u izdavačkoj funkciji.

UNUTARETNIČKA KULTURNO-PROSVJETNA SARADNJA BOŠNJAKA KOSOVA

Nije na nivou potrebe Bošnjaka, nije sistematična. Prije svega nema sinhronizacije i afirmacije bošnjačke kulture, tradicije, jezika i pisane riječi. Svaka mini regija radi po svojem uzusu i mjerilu, a koje ovise od onoga državnoga a ne bošnjačkoga. Opet su u vladajućem diskursu državna kultura i obrazovanje, dakle onog koje Bošnjake minimizira i podređuje, negira im postojanje, povijest, identitet, proglašava tzv. "krivicu" kao bošnjački sindrom.

SARADNJA BOŠNJAKA KOSOVA U REGIONU U KULTURNOM I OBRAZOVNOM PROCESU

U kontekstu ove teme, treba istaći da su Bošnjaci narod koji živi na svim kontinentima ove planete, i sa tog aspekta

¹⁵⁶ Ibid, str. 7.

njihova *saradnja* u svim oblastima života jeste povijesni izazov i neophodnost.

Bošnjaci su narod *visoke tolerancije* i nikada nisu bili faktor bilo kojeg društvenog kolapsa u svijetu. U vezi sa tim ne snose nikakvu *krivicu*, onu iz konteksta političke propagande i balkanske žargonske *persiflaže*, već naprotiv mogu biti uzor drugima kako se i koliko poštuju susjed, čovjek i čovječnost.

Nema više dileme: i kosovski Bošnjaci znaju svoje porijeklo, svoju tradiciju i svoj jezik koji su imenovali odrednicom *bosanski*.

*Bosanski jezik uveden je u nastavni proces na Kosovu odmah poslije rata 1999. godine.*¹⁵⁷

No, i pored ovih vrlina, Bošnjaci, iako geografski nekompaktni, moraju *sarađivati* u svim oblicima kulture i komponentama društvenog života, i tako čuvati svoj *povijesni potvrđeni identitet* čiji etimon prepoznajemo u spisima rimskog

povijesničara *Apija* iz I. stoljeća nove ere, a prvenstveno u knjizi "*Predslavenski korijeni Bošnjaka*" dr. Ibrahima Pašića, profesora na Univerzitetu u Sarajevu - i dalje, sve do danas kada je taj bošnjački identitet postao rezultat vjekovne borbe jednoga naroda u srcu Europe – prema tome *autohtonog naroda*. *Bošnjaci nisu došli niotkuda* – na onom *letećem ćilimu iz bajke*, već su rodom i temeljom Europljani, a sve ono drugo što je u vezi sa povijesnom dijahronijom, samo su faze kroz koje su prohodili i drugi europski narodi. Smatramo, da su ove aluzije jasne.

Saradnja Bošnjaka mora obuhvatiti sve geografske regije i etničke izoglose, osobito one oblasti koje se tiču jezičkog i kulturološkog identiteta, zatim i sve oblike međusobne i potpune komunikacije, socijalne kulture i *strateških projekata za budućnost* – naravno u okvirima europske zajednice naroda. *Bošnjaci Kosova imaju svoju strategiju za saradnju na najvišem nivou*. Budući dogovori neće imati oponencija ni u kojoj komponenti koje će obezbijediti siguran suživot Bošnjaka sa drugim narodima. Dakle, *Bošnjaci Kosova, žele biti aktivni faktor svebošnjačke saradnje, naravno, saradnje i sa drugim zajednicima savremenog multietničkog društva*.

Dobro je kada se Bošnjaci dogovaraju o tome šta treba da čine da bi dobro živjeli, te da bi apostrofiranjem prošlosti i iskustava koja je ovaj narod preživljavao ne jednom u vremenu koje je iza nas, osmislili projekat za življenje dostojno ljudskog dostojanstva – onako kako se živi u svijetu sa normalnom pameću i kulturom. Svjedoci smo da se narodi dogovaraju i da se socijalno i kulturno organiziraju i uključuju u savremene društvene standarde. Oni koji se ne organiziraju – kulturno i duhovno, koji ostaju rastureni po regijama i ograđeni svojim "*lokalnim tarabama*" nemaju perspektivu niti će uspjeti da sačuvaju svoj *etnički i jezički identitet*.

Međutim, činjenica je da Bošnjaci danas, a tako je bivalo i ranije, ne žive homogeno, već u mapi svijeta, u većim i manjim

¹⁵⁷ Na Kosovu je afirmirana i *Deklaracija o upotrebi bosanskog jezika u bošnjačkom obrazovanju, kulturi i komunikaciji uopće* (2006), koja je inkorporira u Deklaraciju o bosanskom jeziku Bošnjaka države BiH promovirane u Sarajevu 2002. godine. U Deklaraciji stoji "*da je bosanski jezik u ravnopravnoj upotrebi sa ostalim jezicima u funkciji usmene komunikacije, obrazovanja, kulture, pravne prakse i svih vidova društvenog javnog života i izgradnje savremenih odnosa u kosovskoj zajednici naroda i na najvišem evropskom nivou...*" Izvor: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=47703> (preuzeto: 07. 01. 2014.)

Ova *Deklaracija* podrazumijeva i afirmiranje svih bošnjačkih jezičkih i kulturnih resursa, kao i argumente o Bošnjacima u diskursu povijesne dijahronije i sikhronije, i motivira njihove razvojne vrijednosti kao najveće bogatstvo cjelokupne bošnjačke zajednice.

Ovom *Deklaracijom* se uvažava i poštuje lingvistička i kulturna struktura kosovske društvene zajednice, afirmira se koegzistencija svih jezika i etničkih zajednica, njihovih kultura i tradicija, podstiče se dalja društveno-jezička implementacija na najvišem nivou europskih međujezičkih odnosa. Ovom se *Deklaracijom* uspostavljaju *mostovi* za međujezičnu kulturu i komunikaciju na principima međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, pravima čovjeka kao pojedinca i pravima etničkih zajednica.

regijama. Jedino je Bosna stekla imidž bošnjačke kompaktnosti i državnosti, ali i ona po šemi "tigrove kože", kako je govorio i *Alija Izetbegović*, i mnogi drugi subjekti koji su se bavili *bošnjaštvom* i *Bošnjacima*. Veliki je broj Bošnjaka izvan BiH, na svojim starim ognjištima, a mnogo ih je i u dijasporama, po svijetu. Što je to tako, krivicu ne snose Bošnjaci, ni povijesnu ni bilo kakvu drugu. Ipak, čini se, da su se Bošnjaci u svojoj povijesnoj dijahronji znali opustiti, prepustiti se sudbini, i onome da drugi brinu o njima. *Da li je ta opuštenost dio mentaliteta Bošnjaka ili samo povremena boljka?* Tvrdimo, bilo ih je mnogo u bošnjačkom korpusu – onih koji su se s ponosom osjećali kao Bošnjaci i sve što su činili – činili su za Bošnjake, ali nikada *ne* na štetu drugih već isto toliko i za dobro drugih.

Rekli smo da je regionalna saradnja Bošnjaka od osobitog značaja za njihov integralni identitet: život, dakle opstanak, kulturu, jezik, čuvanje i njegovanje tradicije, konfesionalni identitet i sl. Ova saradnja treba da je suština nacionalnog programa bošnjačke zajednice, treba da je ugrađena u sve političke programe stranaka i asocijacija Bošnjaka Kosova, da su u programskoj strukturi i različiti, ali da im je cilj isti – *očuvanje identiteta u savremenim društvenim kretanjima*. Jer, svaka politička uspavanost i marginalizacija može biti vrlo rizična za dalje očuvanje bošnjačkog korpusa. Prošlost je pokazala da je bivalo tako, pa na osnovu povijesnih iskustava treba formulirati i, naravno, realizirati nove programe i smjernice.¹⁵⁸

U ovom kontekstu postoje mnogi nesporazumi, zaobilaznice i iskrivljavanja, orijentacije na tuđe projekte (ekonomske, kulturne, tradicionalno-političke, društvene, vjerskoautoritarne, ali i *činovničko-podaničke* i *kusturičko-zametičke*, nažalost). No, pravo je svakog građanina da odlučuje o svojem *osobnom identitetu* i o tome ne treba razgovarati.

¹⁵⁸ Osobito u kontekstu visokog obrazovanja bošnjačke nacionalne zajednice na Kosovu.

Šta je to do sada bivalo propuštano i prepušteno drugim opcijama i programima? Ovo pitanje je kompleksno i zahtijeva analitički pristup i, naravno, samokritiku. *Jer, da su Bošnjaci u prošlosti bili kompaktni i da su bili okupljeni oko jedinstvenog programa, ne bi se dešavalo ono što se dešavalo BiH, Sandžaku i drugim regijama. Međutim, danas, posebno na Kosovu i u Sandžaku, treba konsolidirati nove snage, nove ideje i nove projekte u svim društvenim smjerovima: u oblasti politike, kulture, obrazovanja, usaglašavanja obrazovanih sadržaja, medijske komunikacije, izbora mjesta življenja, službeno neometane međusobne komunikacije i sl.* Ovo podrazumijeva potpunu i neometanu saradnju Bošnjaka u državi BiH i Bošnjaka u drugim geografskim prostorima na Balkanu, kao i sa onima u dijasporama nastajalim poslije zadnjih ratova i genocida.

U ovom smislu, mape ne mogu biti razlog da Bošnjaci budu razbijen etničko-kulturni korpus.

U političkom smislu Bošnjaci moraju mnogo više sarađivati, ispravljati *sopstvene zablude* i one koje su im bile nametnute u prošlosti; moraju se okupljati oko jedinstvenih i savremenih društveno-političkih programa. *Bošnjački političari moraju svoje pozicije shvatiti kao radna mjesta, a ne kao "poziciju sjedenja na minderu"*. Tvrdimo, da su ove komponente prisutne kod mnogih današnjih bošnjačkih političara Kosova i njihovih predstavnika.¹⁵⁹

Da li je to sindrom tradicije i opuštenosti? Biće da jeste i to, a i način da se manipulira. Ovakvo ponašanje bošnjačkih političara imponuje onima koji Bošnjake nastoje skloniti sa društvene i političke tribine, što nije dobro. I ne samo u političkim programima i postupcima, već i onim drugačijim, naprimjer u oblasti kulture i obrazovanja.

¹⁵⁹ Bez razlike na političko opredjeljenje, svaka bošnjačka vladajuća stranka marginalizira problem obrazovanja nacionalne zajednice kojoj pripada.

Saradnja koja se imenuje kao regionalna treba da motivira novo, bošnjačko obrazovanje, europsko i tehnološko, u funkciji rada i života. Saradnjom se posebno moraju uspostaviti kontakti u oblasti *grupe nacionalnih predmeta*. U oblasti *udžbenika* ovih predmeta ne mogu biti velike razlike, niti u oblasti *lektire*, niti u oblasti *likovnih i muzičkih umjetnosti*. One su Bošnjacima svuda zajedničke. Djeca Bošnjaka Kosova se moraju vaspitavati na povijesnim i umjetničkim izvorima prvo svoje kulture, a zatim i one druge – u susjedstvu. Na izvorima svjetske književne i umjetničke kulture, svakako.¹⁶⁰ Bošnjačka kultura je dio svjetske baštine. Kao *svjetska baština* proglašavaju se samo monumenti i kulturna dostignuća jednog ili dva naroda. Kao da Bošnjaci nemaju velikih djela iz oblasti građevinarstva, arhitekture, slikarstva, i drugih umjetnosti. *Imaju, tvrdimo*. Svakako da imaju, ali na to treba ukazivati i ta velika dostignuća treba afirmirati. Pomenućemo Hilmiju i Edina Čatovića u oblasti slikarstva, Aliju Džogovića u oblasti onomastike, Jašara Redžepagića u oblasti pedagoških znanosti, Redžu Mulića u oblasti muzičke kulture, Sadika Idrizi u oblasti književnosti, Nadiru Avdić Vlasi u oblasti medijske kulture, i dr.

Bošnjačka regionalna saradnja je neophodna, obveza je svih Bošnjaka, posebno bošnjačkih intelektualaca. Ona treba da obuhvati sve regije na prostorima bivše zajedničke države. Odatle treba da se kreću inicijative prema dijasporama, i da tamo zaživi bošnjački duh, da se čuva bosanski jezik, da tamo bošnjačka djeca pohađaju nastavu i na bosanskom jeziku, u odgovarajućoj mjeri, u okvirima zvanične nastave.

¹⁶⁰ Za ovaj kontekst, velike inicijativne zasluge ima g-đa Enesa Kadić (*rukovodilac Divizije za zajednice u Ministarstvu obrazovanja, znanosti i tehnologije Kosova*), koja je svojim objektivnim elaboracijama uvijek stajala u isti znanstveni red sa bošnjačkim stručnjacima afirmirajući povijesne i umjetničke izvore Bošnjaka u regionu.

I u zadnjem ratu na Balkanu bila je eksponentna antibošnjačka politika, mržnja, i *vojno-pravoslavna tehnologija zločina*. *Jezik mržnje* bio je ubojito oružje ove agresije po BiH, i svuda gdje je bilo muslimana. Primjer *jezika mržnje*, neistine i povijesnih laži prožetih neznanjem ili namjernim konstruiranjem osvjedočen je u knjizi "*Srbi i Albanci*" od prof. dr. Novice Vojinovića.¹⁶¹ *Kakav profesor, kakav doktor – takva mu je i knjiga! Primjer neznanja, laži i mržnje*.

ELEMENTI BOŠNJAČKIH KULTURNO-PROSVJETNIH DOSTIGNUĆA NA KOSOVU

- pravo na *upotrebu svog (bosanskog) jezika* u svim oblicima komunikacije;
- pravo na *obrazovanje na svom jeziku* (osnovno i srednje);
- školovanje na svom jeziku na *Fakultetu za administriranje biznisa u Peći*;
- školovanje na svom jeziku na *Fakultetu za menadžment u turizmu, hotelijerstvu i okolišu*;
- školovanje na svom jeziku na *Edukativnom fakultetu u Prizrenu*;
- za sve nivoe i potrebe osnovnog i srednjeg obrazovanja urađeni su *nastavni planovi i programi* po načelima Bolonjske konvencije;
- za potrebe osnovnog i srednjeg obrazovanja urađen je znatan broj *udžbenika*, među kojima treba istaći udžbenike za grupu nacionalnih predmeta;¹⁶²
- postojanje *kulturno-prosvjetnih i folklornih društava* u kompaktnim bošnjačkim
- sredinama;
- objavljeno je *dvadesetak knjiga* (poezija, roman, pripovijetka, antologije, zbornici)
- na bosanskom jeziku čiji su autori kosovski Bošnjaci;

¹⁶¹ Profesor na Univerzitetu u Podgorici.

¹⁶² Još i dalje postoji potreba za štampanjem novih i obnavljanjem prethodnih izdanja.

- u oblasti *multimedijalne kulture* kosovski Bošnjaci imaju TV, nekoliko radio stanica, a imali su i novinsku publikaciju "Alem".

PRIJETNJE OBRAZOVNIM PROCESIMA BOŠNJAKA KOSOVA

- neodgovorno i neadekvatno sprovođenje reformskih procesa unutar kosovskog bošnjačkog obrazovanja;
- nedovoljno obrazovanje bošnjačkog nastavnog kadra;
- nedostatak pedagoškog iskustva kod većeg dijela bošnjačkog nastavno-obrazovnog osoblja;
- otpor dijela političke zajednice prema promjenama (*Gora*);¹⁶³
- nedovoljno učešće budžetskih sredstava za poboljšanje standarda nastave na bosanskom jeziku;
- nedostatak biblioteka i nastavnih učila u školama sa nastavnim bosanskim jezikom;
- nedostatak odgovarajućih prostornih uslova za normalno izvođenje nastave na bosanskom jeziku;
- slaba interakcija između MONT-a Kosova i Univerziteta u BiH i Univerziteta u Sandžaku;
- nepostojanje procedura za upravljanje kvalitetom nastave (*pedagoških savjetnika*);
- nedovoljna zainteresiranost kosovske bošnjačke zajednice za probleme kvaliteta nastave;
- *potpuna nezainteresiranost* bošnjačkih političkih subjekata za postojeću situaciju u sistemu bošnjačkog obrazovanja na Kosovu.

MOGUĆNOSTI USPJEŠNIJEG RUKOVOĐENJA KULTURNIM I OBRAZOVNIM PROCESOM BOŠNJAKA KOSOVA

- jasna vizija i misija MONT-a Kosova;
- razvoj novih politika finansiranja obrazovanja na svim nivoima;
- revizija zastarjelih udžbenika i njihovo ponovno osavremenjivanje na znanstvenom nivou (posebno udžbenika *povijesti*);
- iniciranje interesovanja za studiranje;
- razvijanje mreže kontakata sa univerzitetima u regionu, i šire;
- odgovarajuća stručnost i sukcesivna specijalizacija akademskog osoblja za ostvarivanje strateških ciljeva obrazovanja;
- afirmativni interes studenata i predavača za veću participaciju u nastavnom procesu;
- ljudski resursi i kvalitet njihovih kulturno-obrazovnih ciljeva;
- stvaranje institucija za odgovarajući znanstveno-istraživački rad;
- stavljanje akcenata na učenje svjetskih jezika i upoznavanje drugih kultura;
- učestvovanje u aktualnim internacionalnim projektima;
- usklađivanje curriculum-a MONT-a u skladu sa Bolonjskom deklaracijom;
- najveća angažiranost svih bošnjačkih subjekata, *prvenstveno političkih*, u realizaciju uspješnijeg rukovođenja kulturnim i obrazovnim procesom Bošnjaka Kosova.

U završnom diskursu aktualnih obrazovnih problema bošnjačke nacionalne zajednice na Kosovu, treba istaći da pri Ministarstvu obrazovanja, znanosti i tehnologije Kosova ne postoji posebna budžetska linija za manjinske zajednice, ali prilikom planiranja aktivnosti za svaku akademsku godinu uzimaju se i potrebe zajednica i prioriteta,

¹⁶³ Manji dio ove etničke populacije u šarplaninskoj Gori izjašnjava se kao Goranci i opstruira nastavu na bosanskom jeziku, a opredjeljuje se za srpski nastavni jezik u osnovnim školama.

što se obračunava integralno.¹⁶⁴ Međutim, formalan uslov za štampanje udžbenika na bosanskom jeziku je prethodno štampanje udžbenika na albanskom jeziku, što po našem mišljenju ipak nije na nivou zahtjeva obrazovanja na bosanskom jeziku.

*

U kontekstu istraživačkog rada, petostupnjevnom Likertovom skalom sa pet pitanja sprovedeno je i anonimno anketiranje čime smo *faktografskim materijalom* nastojali potvrditi hipotezu ovog rada.¹⁶⁵ Anketa je sprovedena na uzorku studenata koji pohađaju nastavu na bosanskom jeziku na Kosovu. Od 95 anketiranih studenta, 78 je muškog, dok je 17 ženskog pola. Ispitanici su starosne dobi od 18-25 godina.

Prezentirani sadržaj rezultat je dobijenih podataka nakon anketiranja i predstavlja slobodna mišljenja studenata, što je osnov ljudskih prava u kontekstu savremene evropske zajednice, kojoj pripadaju i Bošnjaci Kosova.

Rezultati istraživanja pokazuju da je većina anketiranih odgovorila:

- da im je poznato šta su političke strukture, pred dolazak na vlast, predvidjele svojim
- programima u cilju rješavanja aktualnih problema obrazovanja bošnjačke nacionalne zajednice na Kosovu;
- da bošnjačkim političkim strukturama nije prioritet rješavanje aktualnih problema obrazovanja bošnjačke nacionalne zajednice na Kosovu;
- da MONT Kosova ima dovoljno kapaciteta da realizira započete reforme

¹⁶⁴ Naprimjer, budžet Ministarstva obrazovanja, znanosti i tehnologije Kosova za 2013. godinu iznosio je oko pedeset miliona eura.

¹⁶⁵ Sastavni dio anketnog upitnika činila su ključna pitanja vezana za odgovornost bošnjačkih političkih struktura u kontekstu obrazovanja bošnjačke nacionalne zajednice, kao i kvalitet obrazovanja pomenute zajednice.

u obrazovanju bošnjačke nacionalne zajednice;

- da postojanje sadašnjih fakulteta na Kosovu sa nastavom na bosankom jeziku ne ispunjava sve potrebe bošnjačke zajednice;
- da za uspješnije obrazovanje bošnjačke nacionalne zajednice na Kosovu nije neophodno uvoziti udžbenike iz BiH već da bošnjačka nacionalna zajednica ima dovoljno intelektualnih kapaciteta za izradu novih udžbenika, posebno iz oblasti nacionalnih predmeta.

Također, većina anketiranih je mišljenja da su aktualne bošnjačke političke partije odgovorne za opstrukciju u oblasti obrazovanja bošnjačke nacionalne zajednice na Kosovu.

ZAKLJUČAK

U današnjoj tranziciji cjelokupnog privrednog i društvenog sistema Kosova, Ministarstvo obrazovanja, znanosti i tehnologije treba da razvija prosvjetno-obrazovnu filozofiju i politiku prema usvojenim međunarodnim standardima. U ovom kontekstu, kosovske društvene perspektive, kao i promjene strategije u obrazovnim institucijama uopće, zahtijevaju veću angažiranost svih relevantnih subjekata.

Analizom dosadašnjeg rada kosovskih bošnjačkih političara u oblasti obrazovanja, dolazimo do zaključka o potpuno neuspjelim, neozbiljnim i krhkim konstrukcijama koje počivaju na osobnim interesima, a na štetu nastavno-obrazovnih procesa bošnjačkog etničkog korpusa.

Iz ovih razloga, treba istaći da ključna odgovornost u reformi obrazovanja Bošnjaka Kosova ovisi o *uspješnom rukovođenju*, dok *najviši menadžment* ostvaruje svoju ulogu izgradnjom motivacionog ambijenta za kvalitet u svakom segmentu sistema upravljanja ljudskim resursima. Dakle, *odgovornost političkog menadžmenta* je u aktivnom uključivanju u razvoju i održavanju

efikasnijeg i djelotvornijeg sistema realizacije svih oblika i nivoa obrazovanja bošnjačke nacionalne zajednice na Kosovu.

LITERATURA

- [1] Avdić, A., *Opšti pregled na migraciona kretanja muslimanskog stanovništva na Balkanu*, Novi zbornik, br. 9, Novi Pazar, 1985.
- [2] Bandžović, S., *Odabrani radovi*, Odbor za ljudska prava, Novi Pazar, 1990-2005.
- [3] Džogović, A., *Bosanski/bošnjački jezik (naučni izvori i argumenti), I dio*, SELAM, revija za kulturu, vjeru i nauku, br. 2, februar 1996/Ramazan 1416, Prizren, 37-38.
- [4] Džogović, A., *Bosanski/bošnjački jezik (naučni izvori i argumenti), II dio*, SELAM, revija za kulturu, vjeru i nauku, mart-april 1996, br. 3, Prizren, 32-33.
- [5] Džogović, A., *Bosanski/bošnjački jezik (naučni izvori i argumenti), III dio*, SELAM, revija za kulturu, vjeru i nauku, maj-jun 1996, br. 4, Prizren, 31.
- [6] Džogović, A., *O etniku Bošnjak, IV dio (O etniku Bosanac//Bošnjak)*, SELAM, revija za kulturu, vjeru i nauku, god. II, br. 6, septembar-oktobar 1996, Prizren, 26.
- [7] Džogović, A., *Ko smo, u stvari, mi (O identitetu stanovnika Gore i Prizrenskog podgora), II dio*, SELAM, revija za kulturu, vjeru i nauku, god. III, br. 8, januar-februar 1997, Prizren, 25-26.
- [8] Džogović, A., *Bošnjaci i njihov jezik kroz historiju (V dio)*, ALEM, br. 151, maj 2005, Prizren.
- [9] Tuzli, Tuzla, 2005, br. 6, str. 289-299.
- [10] Muhuč, F., *Bosanski jezik*, Bošnjačka riječ, periodična revija, Novi Pazar, 2010, str. 5-9.
- [11] Nikčević, V., *Crnogorski jezik*, Matica crnogorska, Cetinje, 1993, str. 180, 181, 363.
- [12] Džogović, A., *Bošnjaci Vitimirice (Onomastika)*, NVO – GRINBOK, Peć, 2001.
- [13] Džogović, A., *Onomastika Župe i Prizrenskog Podgora*, Udruženje bošnjačkih pisaca u skandinavskim zemljama, Malmö, 2006.
- [14] Imamović, M., *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, 1998.
- [15] Malcolm, N., *Kosovo: Kratka povijest*, Sarajevo, 2000.
- [16] Pašić, I., *Predslavenski korijeni Bošnjaka*, Knjiga I, Univerzitet Džemal Bijedić, Mostar, 2008.
- [17] Pašić, I., *Predslavenski korijeni Bošnjaka*, II, Sarajevo, 2009.
- [18] <http://www.mashtgov.net/advCms/?id=82,8,2011&lng=Ser> (preuzeto: 19. 12. 2014.)
- [19] <http://www.info-ks.net> (preuzeto: 27. 12. 2014.)
- [20] <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=47703> (preuzeto: 07. 01. 2015.)